СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

KreativEU
Knowledge & Creativity European University

Международна научно-практическа конференция

90 години дарителство, знание, иновации и устойчиво развитие в СА „Д. А. Ценов" – Свищов

Том III

5-7 ноември 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

90 ГОДИНИ ДАРИТЕЛСТВО, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Свищов, 5-7 ноември 2026 г.

Посветена на 90 години от създаването на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ III

Международната научно-практическа конференция е организирана при изпълнение на Административен договор № КП-06-МНФ/23 от 18.08.2026 г. (BNSF-1.010-0023-C01) на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Марин Маринов
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – председател
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Драгомир Илиев
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Сергей Найденов
Доц. д-р Катя Личева
Проф. д-р Пенка Шишманова
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Теодора Филипова
Ст. преп. Елка Узунова
Ст. преп. д-р Радослав Николов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Здравко Любенов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Красимира Славева
Гл. ас. д-р Асен Божиков
Ст. преп. д-р Венцислав Диков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Атанас Атанасов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Танер Исмаилов
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Валентин Милинов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Зорница Петкова

Публикуваните материали са рецензирани по метода на двойно сляпо рецензиране. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете. Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

ISBN 978-954-23-2690-8 (print)
ISBN 978-954-23-2691-5 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

90 YEARS OF CHARITY, KNOWLEDGE, INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

Svishtov, 5th - 7th November 2026

Dedicated to the 90th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME III

The International Scientific and Practical Conference was organized in the implementation of Administrative Contract № КП-06-МНФ/23 of August 18, 2026 (BNSF-1.010-0023-C01), awarded by the Bulgarian National Science Fund at the Ministry of Education and Science under the Procedure for Support of International Scientific Forums Held in the Republic of Bulgaria

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2026

PROGRAM COMMITTEE
Assoc. Prof. Marin Marinov, PhD
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Prof. Bozhidar Bozhinov, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD
Assoc. Prof. Vanya Grigorova, PhD
Assoc. Prof. Rumen Jerusalemov, PhD
Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Assoc. Prof. Dragomir Iliev, PhD
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Katya Licheva, PhD
Prof. Penka Shishmanova, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD
Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD
Senior Lecturer Elka Uzunova
Senior Lecturer Radoslav Nikolov, PhD

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov. PhD, Chairman
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Ch. Assist. Prof. Asen Bozhikov, PhD
Sen. Lect. Ventsislav Dikov

EDITORIAL BOARD
Prof. Atanas Atanasov, PhD – Chair
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Taner Ismailov, PhD
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Hristo Sirashki, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Assoc. Prof. Zornitsa Petkova, PhD

The published materials have been peer-reviewed using the double-blind review method. The authors are solely responsible for the content of the materials, the opinions expressed, the data used, the cited sources, and the linguistic formatting of the texts. The Bulgarian National Science Fund bears no responsibility for the content of the papers presented at the scientific forum, nor for the content of its promotional or other materials.

ISBN 978-954-23-2690-8 (print)
ISBN 978-954-23-2691-5 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ III
ОТРАСЛИ НА ИКОНОМИКАТА

THE FRANCHISE BUSINESS MODEL IN CONTEMPORARY INTERNATIONAL BUSINESS: OPPORTUNITIES AND LEGAL PERSPECTIVES
Prof. Dr. Emilija Gjorgjioska, PhD, Prof. Dr. Tatjana Spaseska, PhD, Prof. Dr. Aneta Risteska-Jankuloska, PhD, Prof. Dr. Dragica Odzaklieska, PhD 9

ЧОВЕШКИЯТ КАПИТАЛ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ УСПЕХ – ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ СРЕД МЛАДИ БЪЛГАРСКИ ПРЕДПРИЕМАЧИ
Проф. д-р Любчо Варамезов, докторант Любомир Николов..... 19

ПОТЕНЦИАЛ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СХЕМИ ЗА КАЧЕСТВО ПРИ СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРОДУКТИ И ХРАНИ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Марина Николова..... 27

ПРИЛАГАНЕ НА КЛЪСТЕРЕН АНАЛИЗ ПРИ МОНИТОРИНГ НА ДЕБИТОРСКАТА ЗАДЛЪЖНЯЛОСТ
Проф. д-р Светослав Илийчовски..... 37

ФОЛКЛОРНИЯТ ТУРИЗЪМ КАТО РЕСУРС ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ: СТРАТЕГИЧЕСКИ ПОДХОД
Проф. д-р Теодора Димитрова, д-р Захарина Томова 47

ОЦЕНКА НА ЧУВСТВИТЕЛНОСТТА НА ВЪТРЕШНОТО ПОТРЕБЛЕНИЕ НА ОСНОВНИ ХРАНИТЕЛНИ ПРОДУКТИ В КОНТЕКСТА НА ХРАНИТЕЛНАТА СИГУРНОСТ НА БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Ангел Саров, Гл. ас. д-р Михаела Михайлова, гл. ас. д-р Даниела Цвяткова, гс. д-р Боряна Козарева, ас. Диляна Бояджиева 54

ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ НА БАЛКАНИТЕ – ХРОНОЛОГИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИ
Доц. д-р Добрин Ганчев, доц. д-р Сергей Найденов 62

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА УПРАВЛЕНСКИЯ ПРОЦЕС В СЪВРЕМЕННИТЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ СТОПАНСТВА
Доц. д-р Елена Йорданова, гл. ас. д-р Георги Ангелов, гл. ас. д-р Цветан Марков..... 73

ПОДКРЕПА НА ИНИЦИАТИВИ ЗА УСТОЙЧИВОСТ - ВОДЯТ ЛИ ПОЛОЖИТЕЛНИТЕ НАГЛАСИ ДО ГОТОВНОСТ ЗА ПОЕМАНЕ НА РАЗХОДИ?
Доц. д-р Емил Николов 78

ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БИЗНЕСА – ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ КОНТЕКСТ
Доц. д-р Искра Пантелеева, проф. д-р Беата Сковрон-Миелник, гл. ас. д-р Себастиан Наройчик..... 88

ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ И ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ КАТО ДВИГАТЕЛИ НА НОВИТЕ ТЕНДЕНЦИИ В ТУРИЗМА
Доц. д-р Любка Илиева, проф. д.ик.н. Марина Алексеевна Измайлова 97

ИНОВАЦИОННИ ПОДХОДИ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ТУРОПЕРАТОРСКАТА ДЕЙНОСТ
Доц. д-р Любомира Тодорова 105

СЕМЕЙНИЯТ БИЗНЕС В БЪЛГАРИЯ КАТО МОДЕЛ ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ТЪРГОВСКА ДЕЙНОСТ
Доц. д-р Петранка Мидова 112

ПРИНОС НА ИКОНОМИКАТА НА СПОДЕЛЯНЕТО ЗА ПОСТИГАНЕ НА ЦЕЛИТЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Доц. д-р Петя Иванова..... 119

ИЗСЛЕДВАНЕ ПРИЛОЖЕНИЕТО НА АНАЛИЗА НА ГОЛЕМИ ДАННИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ РИТЕЙЛ СЕКТОРА: ПРИМЕРИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИ СТРАНИ
Доц. д-р Симеонка Петрова..... 127

THE ROLE OF DIGITAL ECOSYSTEMS IN ACCELERATING ENTREPRENEURIAL CAPACITY IN EMERGING ECONOMIES
Assoc. Prof., PhD Tatiana Bucos..... 137

ТУРИЗЪМ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНА ИКОНОМИЧЕСКА И ГЕОПОЛИТИЧЕСКА КРИЗА
Доц. д-р Тихомир Личев..... 145

СОЦИАЛНАТА ИКОНОМИКА – ХАРАКТЕРИСТИКИ, ЦЕЛИ, ОБХВАТ
Гл. ас. д-р Ваня Ганева..... 151

ДИСПРОПОРЦИИ В ДИГИТАЛНОТО РАЗВИТИЕ НА ТЪРГОВСКИЯ БИЗНЕС В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Гл. ас. д-р Зоя Иванова, гл. ас. д-р Иван Маринов..... 158

СЪТРУДНИЧЕСТВОТО И ИНДУСТРИАЛНИТЕ ЕКОСИСТЕМИ КАТО ДВИГАТЕЛИ ЗА ИНОВАЦИИ И РАЗВИТИЕ НА МАЛКИ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ
Гл. ас. д-р Ивайло Костов 166

THE INTRODUCTION OF THE EURO AND THE FUTURE OF RETAIL TRADE IN BULGARIA: ATTITUDES AND PROSPECTS
Head Assist. Prof. PhD, Ivan Marinov 173

СЪВРЕМЕННИ АГРОБИЗНЕС РЕШЕНИЯ В КОНТЕКСТА НА КРЪГОВАТА ИКОНОМИКА
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева..... 181

ДИГИТАЛНО ПРЕПОЗИЦИОНИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ: ИНОВАЦИИ, МАРКЕТИНГ И ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ
Гл. ас. д-р Кристина Шопова, д-р Юлия Проценко 188

СИСТЕМА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА НА ГРИФИД ХОТЕЛИ
Гл. ас. д-р Павлин Павлов 196

ТЪРГОВСКИ КОМУНИКАЦИИ И ИЗПОЛЗВАНЕТО ИМ ОТ СЪВРЕМЕННИ ЗЕМЕДЕЛСКИ ФИРМИ
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева 204

ДОВЕРИЕТО В СПОДЕЛЯНЕТО НА ЗНАНИЯ
Гл. ас. д-р Явор Станев 208

ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В КОНТЕКСТА НА НАГЛАСИТЕ В БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО И БИЗНЕС
Ас. д-р Александър Личев 217

ТЕНДЕНЦИИ ПРИ РЕГИСТРАЦИЯТА НА ДРУЖЕСТВА С ПРОМЕНЛИВ КАПИТАЛ В БЪЛГАРИЯ
Ас. д-р Елена Вълчева 225

ТЪРГОВСКИТЕ ФИРМИ В СВИЩОВ В ПЕРИОДА ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО ВОЙНИТЕ (1912-1918 Г.) – ОБЩ ПРЕГЛЕД
Преп. д-р Емилия Вачева 232

СПЕЦИФИКИ ПРИ „МОДУЛИРАНЕ“ НА ПРАВООТНОШЕНИЯТА В АДМИНИСТРАТИВНОНАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ“ /ОБЗОР НА ПОРОЧНАТА САНКЦИОННА ПРАКТИКА
Преп. Игнат Папазов 240

ОБОГАТЯВАНЕТО НА ДЛЪЖНОСТТА – СТРАТЕГИЯ ЗА МОТИВАЦИЯ И ПРЕДПОСТАВКА ЗА ФОРМИРАНЕ НА НЕФОРМАЛНИ ИНОВАЦИОННИ МРЕЖИ
Докторант Анелия Станева 246

РЕТРОСПЕКТИВЕН АНАЛИЗ В РАЗВИТИЕТО НА ПОДХОДА ЛИДЕР КЪМ ВОМР
Докторант Аделина Ангелова 253

ПОТЕНЦИАЛ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ГОЛФ ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ
Докторант Ангел Ангелов 263

ТЕРИТОРИАЛНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЗАЕТОСТТА И РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ В БАЛНЕО, СПА И УЕЛНЕС ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ
Докторант Антоанета Христова, ас. д-р Бартош Марчинковски 270

ДИСБАЛАНСИ И ПАЗАРНИ ДЕФОРМАЦИИ НА ПОЗЕМЛЕНИТЕ ОТНОШЕНИЯ В БЪЛГАРИЯ
Докторант Атанас Атанасов 278

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ПОТЕНЦИАЛА НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В СЪВРЕМЕННИТЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ СТОПАНСТВА В КОНТЕКСТА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ
Докторант Боримил Шопов 285

КЛИМАТОЛЕЧЕНИЕТО КАТО СПЕЦИАЛИЗИРАНА ФОРМА НА ЗДРАВНИЯ ТУРИЗЪМ: ТЕОРЕТИЧЕН АНАЛИЗ И КОНЦЕПТУАЛНО ПОЗИЦИОНИРАНЕ
Докторант Ваня Стоева-Андонова..... 290

ОТ ЛИНЕЙНИЯ КЪМ КРЪГОВИЯ МОДЕЛ: КОНЦЕПТУАЛНИ ОСНОВИ И СЕКТОРНИ ПРОЯВЛЕНИЯ В ТУРИЗМА
Докторант Виктория Георгиева Джамбазка..... 297

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ – ОСНОВНИ НАПРАВЛЕНИЯ И ЦЕЛЕВИ ОРИЕНТИРИ
Докторант Деница Гъркова 306

ЗАЩО ESG НЕ РАБОТИ (И КАК ДА ГО НАПРАВИМ ДА РАБОТИ): КРИТИЧЕН АНАЛИЗ НА ESG ПРАКТИКИТЕ В МСП
Докторант Десислава Белева-Димитрова 313

МЕСТНОТО САМОУПРАВЛЕНИЕ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ
Докторант Ива Пламенова Панайотова..... 324

ТЕХНОЛОГИЧНИТЕ ИНОВАЦИИ КАТО ФАКТОР ЗА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
Докторант Калин Борисов..... 332

ФИНАНСИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИ ДЕЙНОСТИ ЧРЕЗ НПВУ И ЕВРОПЕЙСКИТЕ ФОНДОВЕ
Докторант Мария Иванова Павлова-Кондрова..... 340

ЗАПЛАХИ ЗА КОРПОРАТИВНАТА СИГУРНОСТ ПРЕД ТЪРГОВСКИЯ БИЗНЕС
Докторант Ралица Йовчева..... 349

ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ КАТО ФАКТОР ЗА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Теодора Попова 357

РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИЯТА В БЪЛГАРИЯ – РЕТРОСПЕКТИВЕН АНАЛИЗ
Докторант Тихомир Георгиев..... 367

РОЛЯТА НА КЕТЪРИНГ ОБСЛУЖВАНЕТО КАТО ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ АТРАКТИВНОСТТА НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ СЪБИТИЯ
Докторант Цветелина Петрова..... 375

СЪВРЕМЕННИ МЕТОДИЧЕСКИ ПОДХОДИ ПРИ РЕАЛИЗИРАНЕ НА УЧЕНИЧЕСКИ ТУРИСТИЧЕСКИ ПЪТУВАНИЯ
Докторант Цветелина Телбис 382

ИНТЕГРИРАНЕ НА КРЪГОВИ БИЗНЕС МОДЕЛИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА КАТО ОСНОВА ЗА ПРЕХОД КЪМ ИНДУСТРИЯ 5.0
Докторант Захари Пенев..... 390

ESG PERFORMANCE AND MARKET VALUATION IN CHINA'S INDUSTRIAL SECTOR: THE MODERATING ROLE OF IDIOSYNCRATIC RISK
PhD student Yan Fu 398

R&D CAPITAL INTENSITY AND FIRM VALUE IN CHINA'S INDUSTRIAL SECTOR: EVIDENCE FROM OWNERSHIP HETEROGENEITY
PhD student Xinyue Du 412

UNMANNEDSTORES–НОВАТА КОНЦЕПЦИЯ В СВЕТОВНАТА ТЪРГОВСКА ПРАКТИКА
Студент Аница Декова 425

ОТРАСЛОВА СТРУКТУРА НА ИКОНОМИКАТА И НЕЙНОТО ЗНАЧЕНИЕ ЗА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ
Студент Борислава Горецова 431

ВЛИЯНИЕТО НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ВЪРХУ УПРАВЛЕНСКИТЕ РЕШЕНИЯ В МАЛКИЯ БИЗНЕС
Студент Даяна Пламенова Лучева 441

ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

ELENA DALLES AND PHILANTHROPY IN BELLE ÉPOQUE: HERITAGE, SOCIAL IMPACT AND CULTURAL LEGACY
Prof. Dr. Hab. Silviu Miloiu 455

РЕСУРСНИ И ОРГАНИЗАЦИОННИ ПРЕДПОСТАВКИ ЗА ВНЕДРЯВАНЕ НА ИИ-БАЗИРАНИ СИСТЕМИ В БЪЛГАРСКИТЕ ЧИТАЛИЩА
Доц. д-р Александрина Александрова, гл. ас. д-р Атанаска Решеткова, гл. ас. д-р Евгени Овчинников 487

ОТВЪД РЕКА ДУНАВ: НЕВИДИМИЯТ ИКОНОМИЧЕСКИ, ИНТЕЛЕКТУАЛЕН И КУЛТУРЕН МОСТ МЕЖДУ СВИЩОВ И БУКУРЕЩ ПРЕЗ ВЕКОВЕТЕ
Доц. д-р Александър Ганчев 495

КУЛТУРНОТО И ПРИРОДНОТО НАСЛЕДСТВО КАТО ОБЕКТ НА УСТОЙЧИВАТА ОТЧЕТНОСТ
Доц. д-р Галина Чиприянова, студент Emanuel Proenca Gomes, студент Rodrigo Miguel Gomes Rodrigues, студент Lara Alexandra De Paiva Tome, студент Miguel Angelo Bretes Pereira Carolo студент Santiago Pimenta Fernandes, студент Faisal S. A. Abulhatal 502

ПАРАДОКСИТЕ НА ЕДИН ТУРИСТИЧЕСКИ ОБЕКТ: РЕСТОРАНТ И БАР-ВАРИЕТЕ „ЦИГАНСКИ ТАБОР“ МЕЖДУ ЕТНИЧЕСКАТА КУЛТУРА И КОМЕРСИАЛНАТА ЕКЗОТИЗАЦИЯ
Доц. д-р Йелис Еролова, гл. ас. д-р Бехрин Шопова 509

РАЗВИТИЕ НА СТОПАНСКАТА ЕТИКА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Катя Личева 517

REMARKABLE, VETERAN AND MONUMENTAL TREES AS HERITAGE: RECOGNITION AND THE GOVERNANCE OF CARE IN SELECTED EUROPEAN JURISDICTIONS
Assoc. Prof. Lucia Nováková, PhD, Prof. Dr. Hab. Silviu Miloiu 522

ИНСТИТУЦИОНАЛНИЯТ МОДЕЛ НА СТОПАНСКАТА АКАДЕМИЯ „ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ“ ЗА КАЧЕСТВО И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ – 90 ГОДИНИ ЛИДЕРСТВО В ИКОНОМИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ НА СТРАНАТА
Доц. д-р Росица Колева 540

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ВНЕДРЯВАНЕТО НА ИНОВАЦИИ В КУЛТУРНИЯ ТУРИЗЪМ
Гл. ас. д-р Милен Атанасов, ас. д-р Йоана Константинова..... 550

THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON THE EDUCATION SYSTEM
Senior Instructor PhD in Economic Sciences Fuad Jabbarov Zeydulla Oglu 558

POTENTIAL OF INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORKS PROTECTING INTRINSIC VALUES IN CULTURAL HERITAGE
Assistant Professor PhD Said Edaich 567

MANAGEMENT OF CULTURAL-RELIGIOUS HERITAGE: HISTORICAL, SPIRITUAL, AND INTERNATIONAL DIMENSIONS OF FÁTIMA AND CZĘSTOCHOWA
Katarzyna Łukaniszyn-Domaszewska, PhD, Katarzyna Mazur-Włodarczyk, PhD, Elżbieta Karaśq, PhD..... 576

INDUSTRY-ORIENTED CHINESE CRAFTS: AN EXPECTATIONS PERSPECTIVE
Katarzyna Mazur-Włodarczyk, PhD, Katarzyna Łukaniszyn-Domaszewska, PhD 588

WOMEN DONATIONS TO SWEDISH RELIGIOUS INSTITUTIONS
PhD student Ciocoiu Elena-Adriana 599

РОЛЯТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ЗА ОПАЗВАНЕТО НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО
Студент Димитрийка Атанасова Чакова 606

КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО КАТО РЕСУРС ЗА МЕСТНОТО ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ В МАЛКИТЕ ГРАДОВЕ
Студент Николина Кирякова 615

ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В КОНТЕКСТА НА НАГЛАСИТЕ В БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО И БИЗНЕС

Ас. д-р Александър Личев[1]

Резюме: *Настоящата разработка разглежда основните предизвикателства пред развитието на предприемачеството в България. Ударението попада върху изследване на стереотипни представи, играещи ролята на задържащ фактор за положителните промени на съвременния етап. Очертано е ключовото значение на информацията, знанието, образованието, иновациите. Набляга се върху въпроса за мотивираността и поемането на отговорности от широк мащаб. Обосновава се необходимост от установяване на баланс между интересите на бизнеса и обществото като път към постигане на устойчивост.*

Ключови думи*: предприемаческа дейност, стереотипи, мотивация, информация, отговорности*

JEL: A13, L26, Q01, Z13

ENTREPRENEURSHIP IN THE CONTEXT OF ATTITUDES IN BULGARIAN SOCIETY AND BUSINESS

Assist. Prof. Alexander Lichev, PhD

Abstract: *The paper analyzes social and business attitudes that constrain entrepreneurship in Bulgaria. It emphasizes education, knowledge, motivation and socio-environmental responsibility as prerequisites for sustainable entrepreneurial behavior.*

Keywords: *entrepreneurship, attitudes, motivation, education, responsibility, sustainable development*

JEL: A13, L26, M13, Q01, Z13

Въведение

В условията на интернационализация и глобализация, турбуленции, кризи, трансформации българските предприемачи са изправени пред редица сериозни предизвикателства. В българския икономически живот си пробиват път различни тенденции, но като цяло доминират неблагоприятните моменти.

[1] a.lichev@uni-svishtov.bg, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов, катедра „Индустриален бизнес и предприемачество“

Проблемите на предприемачите обаче не са единствено в неблагоприятните условия на заобикалящата среда. Част от проблемите се коренят в самите тях: манталитет, нагласи, действия. Предприемачът трябва да работи върху собственото си развитие, допринасяйки сам за постигането на положително отношение и доверие. От своя страна, общността трябва да изисква от предприемачите поемане и следване на по-високи отговорности.

Споделяме разбирането, че все повече успехът на предприемача ще зависи от мотивираността и готовността му да се адаптира съобразно новата ситуация. За постигане устойчиво развитие на предприемачеството в българските условия е нужно да се преодоляват редица трудности, рискове, ограничения, стереотипи.

Обект на настоящата разработка е предприемачеството в български контекст. Предмет се явява изследването на нагласите в съвременното българско общество, влияещи върху развитието на предприемачеството. Целта е на фона на задълбочен анализ върху спецификата на нагласите, разбирани като национални манталитетни прояви, да се очертае пътят за промяна в положителна насока. Тезата на изследването е да се обоснове необходимостта от съчетаване на икономическата активност със мотивирано социално отговорно предприемаческо поведение.

1. Популярни нагласи, влияещи отрицателно върху предприемаческия успех

В настоящия исторически момент така характерната за нашето общество склонност към постоянно оплакване и оправдание не се оказва плодотворна. Наложително е да се разчупи „затвореният кръг“ на оправданията, в който „буксуват“ множество български предприемачи. Нещо повече. Проблемът е значително по-дълбок. Реално той е залегнал на ниво страна, национален манталитет. Следователно, разрешаването му е обвързано с преодоляване на ***битуващи в нашата страна характерни представи - манталитетни прояви,*** спъващи движението напред. Ето някои по-характерни представи с неблагоприятно отражение върху съвременното предприемачество /вж. табл. 1/.

Битуващите отрицателни представи се явяват обществени нагласи, които влияят върху предприемачеството, но и се разкриват в деловите проявления. Те са проблем с **широки измерения и последици.**

Предприемаческата общност не е хетерогенно цяло и посочените представи не следва да се генерализират. Има различни типове предприемачи и всички те формират свои разбирания. При значителна част определени представи и нагласи, наследени от минали периоди, се задържат по-дълго. Те са в принципно противоречие с концепцията за устойчивото развитие и трябва да се изживеят, доколкото възпрепятстват покриването на съвременни изисквания. Инерцията на съзнанието обаче предопределя по-бавно да се извърши промяната.

Таблица 1. Нагласи с потенциално отрицателно влияние върху предприемачеството

№	Негативна нагласа	Аналитично съображение
1	Пренебрегване на закони, забрани и обществен ред.	Не създава условия за траен успех и повишава институционалния риск.
2	Разбиране, че единствено парите имат значение, а образованието е второстепенно.	Ресурсите без знания и управленски компетентности се използват неефективно.
3	Очакване за забогатяване „с един удар“.	Дългосрочната перспектива изисква доверие, постоянство и отговорност.
4	Прехвърляне на вината за неуспеха върху държавата, клиентите, партньорите или „лошия късмет“.	Тази нагласа отслабва способността за самооценка и градивна промяна.
5	Разбиране, че общият интерес е отговорност само на държавата.	Споделените ангажименти подпомагат позиционирането и устойчивостта на инвестициите.
6	Очакване, че „някой отвън“ винаги трябва да помогне.	Засилва зависимостта и поддържа пасивно, изчаквателно поведение.
7	Убеденост, че успехът на другия непременно е постигнат нечестно.	Подхранва недоверие и отрицателно отношение към предприемчивостта.
8	Възприемане на чуждия успех като пречка пред собствения.	Ограничава сътрудничеството и възможностите за взаимна полза.
9	Убеденост, че чрез плащане могат да се заобикалят изисквания и пречки.	Създава предпоставки за корупционни практики и правен риск.
10	Продължаване „по старому“ с неадекватни методи и замърсяващи технологии.	Не съответства на съвременните екологични и пазарни изисквания.
11	Икономия от всичко, включително от качеството, като основа на успеха.	Компромисът с качеството и коректността разрушава доверието на потребителите.
12	Стремеж към принуда и диктат над пазара чрез монополно положение.	Конкурентната среда налага съобразяване със социални и морални отговорности.
13	Безкритично копиране на чужди практики.	Лишава предприятието от творческа адаптация към местния контекст.
14	Търсене на „готови рецепти“ за решаване на проблемите.	Подценява необходимостта от анализ, учене и самостоятелно решение.

Източник: Автора

Средата на развитие на българското предприемачество е фон, върху който се проявяват проблемите. Симбиозата е много тясна, обусловена от преплитането на настоящата ситуация с историческия генезис на предприемаческата институция у нас. Може да се констатира липсата на характерната

за западните общества колосална предварителна подготовка, предшестваща сегашния етап. Българското предприемачество се формира след продължително отсъствие от икономическия и социалния живот и в условия, при които стартирането на бизнес често е било средство за оцеляване (Генова, 2013, с. 188).Генезисът му е в сложните икономически условия в началото на 90-те години на миналия век, генерирали принуда за оцеляване“. На по-дълбоко равнище се идентифицират проблеми в съзнанието на самия предприемач, надхвърлящи нивото на всекидневната конюнктура.

Настоящата делова практика в страната ни е „интересна“ комбинация между стари представи-отживелици, наивност, но и хитрост, постоянно залитане между крайности - копиране или побългаряване /в недобрия смисъл/, чести бягства от отговорности, аномалии, неудовлетвореност. Също така, тя е и постоянна борба в *неблагоприятен икономически и социално-психологически контекст.*

Следва да се акцентира върху обстоятелството, че към този момент се явява належаща трансформацията на нагласите в нашето общество по отношение на предприемачеството.

НЕГАТИВНА СИТУАЦИЯ	→	**ПОЗИТИВНА СИТУАЦИЯ**
Ограничаване	→	Откриване на пространство за дейност
Спъване	→	Стимулиране
Неглижиране и отчужденост	→	Заинтересованост и подкрепа
Незачитане	→	Признание
Резервираност	→	Доверие

Фигура 1. Трансформация на обществените нагласи към предприемачеството

Източник: Собствена разработка.

Посредством целенасочено моделиране е възможно да се извърши преобръщане на неблагоприятната за развитието на предприемачеството ситуация - в ситуация, стимулираща разгръщането на неговия потенциал. Тази потребност е належаща, силно актуална. В случая е от значение укрепването на имиджа и доверието към предприемаческата институция. Трябва да бъдат неутрализирани и преодолявани отрицателните фактори /предубеденост и др./ и на преден план да се изведе разбирането за смисъла и ролята на тази институция в обществото, за обвързаността на предприемаческите мотивации с по-широк кръг интереси, надхвърлящи индивидуалния стремеж към печалба. *Доверието е интегриращата ценност* във всяка общност, но то не

е еднопосочно, а продукт от продължително взаимодействие между участниците. Необходими са доброжелателност, взаимната подкрепа, консенсус и синхронизиране на интересите, за да се достигне в нашето обществото до реална възможност за устойчивост.

2. Информация, образование, знания и личностни качества на предприемача

Разпространено у нас е разбирането, че образованието /знанието/ не е определящ фактор за успеха на предприемача. Не толкова формалната страна, а качеството на образованието има определящо значение. „Основно предприемачът следва да има задълбочени знания, практически умения, мотивация, предприемаческа ориентация, управленско поведение, които могат да бъдат реално приложени и трансформирани в ефективни действия“ (Варамезов,, Пантелеева, Найденов, & др, 2017, стр. 337-338) Става въпрос за една цялостна система.

Следва да се подчертае, че ключово не е количеството информация, а развиването на когнитивните способности за разбиране на новото. Самите знания трябва да бъдат комплексни и кореспондиращи с разностранни компетенции, обслужващи реални потребности на общността. В този ред на мисли може да се открои *връзката между ученето и адаптивното вземане на решения.* Според Р. Вазов нагласата за учене и за саморазвитие (Вазов, 2019, с. 35), общото ниво на осведоменост в съчетание с компетенциите по предприемачество позволява: да се овладеят и правилно да се приложат нови знания, да се развият нови предприемачески компетенции, да се постигнат умения за разрешаване на сложни проблеми, да се повиши „*капацитетът на усвояване и използване на информацията*“ от страна на предприемачите. Това се свързва с генериране предпоставките за идентифициране на нови възможности за справяне с предизвикателства /социални, екологични, др./. *Особено важна предпоставка за моделиране на новия тип предприемачи е координацията между частни компании и публични институции - университети, изследователски институти и др.. Сътрудничеството между тези участници създава среда, в която предприемаческият и иновационният контекст могат да се развиват като взаимно допълващи се елементи (Пантелеева & Асенов, 2020).. Посоченото има отношение към глобалната потребност за преход от растеж, базиран на природни богатства, към растеж, базиран на знанието.*

„Идеален предприемач“ не съществува, но има успешни предприемачи. Те са притежаващите в най-голяма степен набор от определени характеристики. Последните са производни на много фактори: генетични дадености, възпитание и култура в семейна среда, образование, влияние на обществените норми и стандарти, авторитетите, традициите, деловата култура, тенденциите в съвременните общества и бизнес, дори глобалните заплахи. Личността на предприемача е филтърът, през който влиянията се

пречупват и въплъщават в действия. Процесът се разгръща върху контекста на средата, в съответствие с нейните актуални потребности и изисквания.

3. Мотивация за предприемаческа дейност

Мотивацията за предприемаческа дейност в нашата страна на този етап е висока. Би могло повече да се работи по посока *промяна в характера на мотивите.* Устойчивите предприемачи се отличават с *алтруистични и екологично насочени мотивации. (*Пантелеева и др., 2017, с. 337–338). В условия на криза иновациите изпълняват и адаптивна функция, като подпомагат предприятията при преструктурирането на дейността и търсенето на нови решения (Гълъбова, 2021). Това, което зависи от държавата, е да прояви необходимата заинтересованост и допринесе за премахване демотивиращите фактори на средата, както и да се ангажира с целенасочено насърчаване на предприемаческите инициативи. Трябва да се знае, че високата мотивираност повишава готовността за поемане на рискове и подкрепя креативните намерения.

Важно е да се стимулират за натрупване на опит млади, образовани, адаптивни предприемачи. Техният ентусиазъм, енергичност, инициативност, и стремежът им да експериментират отвъд познатото, доказаното, сигурното трябва системно да се подкрепя. Новаторските им идеи следва да се оценяват по различни от останалите критерии, защото те са инвестиция в бъдеще време. *Постигането на удовлетвореност* от своя страна е предпоставка за повишаване на мотивираността и развитие на огромен предприемачески потенциал.

В своите предприятия нашите предприемачи следва да усъвършенстват *управлението на мотивациите на персонала*. Наред с материалните възнаграждения, биха могли с успех да се ползват и предимствата на моралната мотивация на положителното утвърждаване в степента, до която ситуацията позволява. Това означава фокусиране върху зачитането и подкрепата на персонала, лидерска способност за въвличане в процеса на генерирането на идеи, осигуряване на стимулираща работна среда и др. Този тип мотивация е подходящ като допълнителен инструмент за подобряване ефективността на работата, особено в предприятия с ограничени финансови ресурси. В случая се избягва евентуална съпротива на персонала и се постигат повисоки нива на ангажираност и лоялност.

Българският предприемач трябва да заеме *активна позиция* в борбата за защита на своите законни права: правото на съществуване, развитие, просперитет. Много е важно да се развие *мотивацията за поемане на отговорности* - още повече, че отговорността е ключов момент в концепцията за устойчиво развитие. Освен очакваното подобряване параметрите на средата, частният бизнес трябва да положи всички усилия „сам да си помогне“ за излизане от затрудненото положение. Неговият успех е свързан с оправдаване очакванията на общността да бъде двигателят на промяната.

Време е попадналите сред предприемачите в условията на удобна за тях конюнктура неподходящи лица, определяни от обществото като: мошеници, измамници, изнудвачи, крадци, печалбари, търгаши, бандити и др., да останат в миналото. Със своята неграмотност, безскрупулност, отсъствие на морал и чувство за отговорност същите деморализират бизнеса и в много голяма степен демотивират останалите. Необходимо е да се реабилитира доброто име на съвестните, отговорните и истински предприемчиви българи. Толерирането на социално отговорно предприемаческо поведение от страна на държавата и на гражданското общество следва да допринесе за побързото изживяване на този неблагоприятен етап от преходно естество.

4. Отговорностите

Осъзнаването и приемането на високи социално-екологични отговорности е преди всичко ***процес на „учене“***. Предприемачът се учи в практиката и извън нея. Трупането на опит и знания рефлектира върху съзнанието, водейки до качествени трансформации. *В процеса на „ученето“ се изгражда фундаментът за устойчивост.*

Изходното начало на всяка значима трансформация се локализира в съзнанието на индивида. Изграждането на предприемача е преди всичко е ***осъзнаване на отговорности***. Процесите постъпателно се разгръщат отвъд видимия хоризонт, до момента на тяхното афиширане в деловото поведение.

Интересна е ***градацията на отговорностите***, до чието осъзнаване предприемачът постепенно израства.

1. Отговорност за семейството (просперитет на собствения бизнес/ предприятие) (Вунова, 2006).
2. Отговорност за собствената страна (национален икономически просперитет).
3. Отговорност за цялото човечество в настояще и бъдеще време (реализация на концепцията за устойчиво развитие).

Това са плоскостите, върху които може да се открива смисъла на икономическата активност. Надхвърлена е семейната и националната среда и се разсъждава в контекста на глобалната среда. Тази задача определено не е лека, поради което и изискванията към предприемачеството образование се растат.

Всичко това дава основание да се отбележи, че образованието на предприемачите вече добива много широки параметри. Надхвърляйки чисто икономическите и професионални изисквания то подготвя изграждането на социално грамотни и отговорни предприемачи.

Заключение

В лансираната днес концепция за устойчиво развитие е заложено съчетаване на инструментално-технологичния подход с хуманитарния подход.

Последният поставя дейността в по-широк контекст и отчита дългосрочните последици върху обществото. Очертава се потребност от установяване на динамичен баланс между интересите на бизнеса и тези на обществото

Следователно, задачите за разрешаване са сложни и комплицирани. Пред българския предприемач стои кръг от проблеми с по-дълбочинни измерения. Те засягат съзнанието, възпитанието, деловата култура и морала. Необходимо е да се преодоляват разочарования и провали, липса на вяра, доверие, да се отстоява на предубеждения в обществото и на изкушения, към които деформациите на бизнес средата подтикват. Нужно е съобразяване със стандартите за цивилизовани взаимоотношения и стабилна ценностна система, като основа на етично бизнес поведение.

Използвани източници

Вазов, Р. (2019). Предприемачество, иновации и мениджмънт: Нови представи и подходи. Св. Григорий Богослов.

Вунова, К. (2006). Изследване на мотивационните нагласи на предприемачите при стартиране на бизнес в България. *Управление и устойчиво развитие, 15*(3–4), 220–225.

Генова, Ж. (2013). Предприемачите за предприемачеството и социалния контекст. В *Социокултурни детерминанти на българското предприемачество* (с. 169–189).

Гълъбова, Б. (2021). Управление на иновациите в индустриалното предприятие в условията на криза. В *Устойчиво развитие и социално-икономическа кохезия през XXI век – тенденции и предизвикателства: Сборник с доклади от международна научно-практическа конференция* (Т. 2, с. 266–274). Академично издателство „Ценов“.

Личев, А.(2023). *Предприемачеството в контекста на концепцията за устойчивото развитие* . Дисертационен труд Стопанска академия „Д. А. Ценов“.

Пантелеева, И., & Асенов, А. (2020). Предприемаческият и иновационният контекст в интегриран модел за развитие на икономиките и предприятията. *Народностопански архив*, (4), 38–54.

Пантелеева, И., Варамезов, Л., Найденов, С., Николов, Е., Станимирова, З., Гуцев, Г., Ангелов, И., Костов, И., Петрова, М., Килиджийска, Н., & Маринов, М. (2017). Предприемачески нагласи на студентите за стартиране на собствен бизнес и/или за реализиране на предприемаческа идея. *Алманах „Научни изследвания“, 24*(2), 320–348.